

1. ÚVOD

METODA PRÁCE A JEJÍ CÍLE

„... více než třicet let bloudil jsem krajem, když polní práce ustaly, role osiřela, docházel jsem na nezasněžená opuštěná role i v zimě, kdy jen stíny mraků táhly nad nimi a kdy studené větry bičovaly hroudy (a často zloba zlých i duši), toulal jsem se po mezích, jak sněhy tály a nacházel doklady osídlení z těch zamlžených dalek zaniklých tisíciletí; v romantických zákoutích stopy zaniklých pravěkých osad..., ve vyšších polohách s větším rozhledem zbytky sídlišť výbojných kmenů, v rovinách Pootaví rozsáhlé osady lidu, používajícího širých pastvin pro stáda, na pahorcích a v lesích místa posledního odpočinku...“

Bedřich Dubský, Pravěk jižních Čech, Blatná 1949 (s. 3)

Těmito krásnými slovy, plnými romantismu a nadšení, vyjádřil Bedřich Dubský, strůjce moderní jihočeské archeologie a faktický objevitel epochy popelnicových polí v jižních Čechách, svůj obdiv a pokoru před pradávnými obyvateli svého kraje. Od doby, kdy Dubský odkryl prvá sídliště a první ploché hroby našich předků z mladší doby bronzové, uběhlo v jeho milované Otavě již mnoho vody, byla objevena, prozkoumána i publikována řada nových lokalit, podstatně se změnil pohled na vývojové schéma i chronologické zařazení epochy popelnicových polí, změnila se také metodická východiska celého oboru. Nastala doba velkoplošných záchranných výzkumů, analytických povrchových sběrů, letecké prospekce i geofyzikálních průzkumů, doba formalizovaných zápisů a elektronických databází, deskriptivních kódů a GIS. Přesto by se nám i přes hradbu různých čísel a kódů neměly z mysli vytratit faktické osudy lidí, obývajících dávno před vznikem prvních písemných záznamů naši dnešní krajinu. Archeologie nesmí rezignovat na svou interpretační úlohu minulosti, bez ohledu na to, jakými cestami se k této interpretaci dostane. Díky propracované metodě může archeolog získat řadu analytických závěrů, ve fázi interpretace se však jen těžko ubrání subjektivnímu hodnocení. Je ovšem třeba zdůraznit, že tato osobní interpretace (za podmínky zveřejnění a kritického zhodnocení všech pramenů, z nichž vychází) není vůbec zavržením, naopak pomáhá vytvářet obecné historické vědomí. Pokusme se proto se vši pokorou před těmito našimi dávnými předky odhalit maximum toho, co jsme dnes schopni zachytit, a zrekonstruovat co nejděleji jejich život i vývoj celého regionu v epoše, kterou dnes nazýváme mladší a pozdní dobou bronzovou.

Předkládanou práci vypracoval autor jako svou práci disertační, kterou v roce 2006 obhájil na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Jejím východiskem byla jeho práce diplomová, která byla zaměřena na osídlení epochy popelnicových polí v mikroregionu středního a dolního toku Otavy (*Chvojka 1999a*; tiskem *Chvojka 2001a*). Na základě rozboru nálezů z tohoto nejintenzivněji osídleného

území v jižních Čechách byly v uvedené diplomové práci formulovány modely kulturních poměrů a historického vývoje celého regionu, které tehdy ovšem bez podrobné analýzy pramenů z dalších jihočeských mikroregionů zůstaly v rovině pouhých hypotéz. Z důvodu ověření jmenovaných teoretických modelů a možnosti jejich aplikace na poměry v celém jihočeském regionu tak bylo rozhodnuto pokračovat ve zvoleném tématu i v rámci disertační práce.

Chronologické vymezení studované problematiky zahrnuje období Reineckových stupňů BD–HB, včetně přechodného horizontu BC2/D. Zpracovány tak byly i některé lokality, označované zpravidla jako pozdně mohylové, které však stojí již na počátku vývoje epochy popelnicových polí – konkrétně se jedná o depoty horizontu Plzeň–Jíkalka, některá mohylová pohřebiště i další lokality. V případě polykulturních lokalit byly pro účely této práce zpracovány jen soubory náležející jednoznačně do mladší nebo pozdní doby bronzové.

Z hlediska *prostorové definice* zkoumaného území zahrnuje předkládaná publikace celý region jižních Čech (srov. *kap. 3.1*), který byl rozdělen do šesti hlavních sídelních mikroregionů a na okrajová území (srov. *kap. 3.2*). Jedná se ovšem o přirozeně vymezený celek, který neodpovídá dnešnímu správnímu rozdělení republiky: do jihočeského regionu jsou tak v této práci pojaty i některé lokality z dnešního pohledu západočeské (spadající do východní části okresu Klatovy v horním Pootaví) a středočeské (oblast Břežnicka v jižní části okresu Příbram), naopak nálezy z centrální části Českomoravské vysočiny, tvořící z dnešního pohledu součást Jihočeského kraje (Dačicko, Slavonicko), náležejí v pojetí této práce již do přirozeného regionu jihozápadní Moravy.

Na základě uvedeného chronologického a geografického vymezení sledovaného tématu bylo do této studie zahrnuto celkem *393 lokalit a nalezišť*, které byly podrobeny bližšímu zkoumání. Jedná se o všechny jihočeské lokality (resp. naleziště) epochy popelnicových polí zjištěné do poloviny roku 2008 – nálezy získané po tomto datu již nebyly do této syntézy pojaty. V souvislosti s přípravou vydání byla tedy autorova disertační práce aktualizována o nově zjištěné lokality a naleziště za období 1. 1. 2006 – 30. 6. 2008.

Vlastní **heuristický postup** získání pramenů probíhal v následujících etapách:

1. Získání a zpracování maximálního množství *movitých nálezů i terénní dokumentace* ze všech známých jihočeských lokalit sledované epochy. Ověřeny a dokumentovány byly všechny dostupné soubory ze všech regionálních muzejních sbírek i z prehistorické sbírky Národního muzea v Praze a z fondu bývalé expozitury Archeologického ústavu, uloženého dnes v depozitáři Západočeského muzea v Plzni (srov. Přílohu III). Výsledkem je zpracování velké části nálezového fondu

jihocheské mladší a pozdní doby bronzové: pouze některé soubory nebyly pro účely této práce dokumentovány, a to zejména z důvodů plánovaných budoucích samostatných publikací, případně z důvodů momentální nedostupnosti nálezů. Z těchto nezpracovaných souborů jsou nejvýznamnější ploché pohřebiště Topělec I, z něhož byl dokumentován pouze jediný hrobový celek uložený v píseckém muzeu, a pak rovinná sídliště Topělec III a Bernartice I a II, které budou předmětem samostatných publikací. Rovněž část nálezů z hradiště Zvíkovské Podhradí I bude zpracována až pro plánovanou studii o osídlení tohoto významného polykulturního centra. U nejnovějších autorových výzkumů (sídlíště Březnice I, Černýšovice I a Hluboká nad Vltavou II, sídlíště a pohřebiště Březnice III) jsou prezentovány jen předběžné základní informace bez podrobné analýzy a jejich komplexní zpracování bude zveřejněno v samostatných studiích. Zpracovány nebyly také některé od jiných autorů moderně analyzované a publikované soubory (srov. zejména Michálek 1993; Zavřel 1996a; Týž 1998a; Michálek 2002; Parkman 2003; Michálek 2004; Kytlicová 2007), jejichž závěry byly ovšem v této práci využity.

Všechny dokumentované soubory byly zpracovávány podle jednotného kritéria: kresebně byl vždy podchycen pouze vybraný reprezentativní vzorek nálezů, ostatní artefakty byly hodnoceny statisticky. Pro popis a statistické hodnocení keramických nálezů byl využit deskriptivní kód, který v základním principu vychází ze systému aplikovaného v autorově diplomové práci, modifikovaného ovšem zejména na základě pozdějších zkušeností ze zpracování středobronzové keramiky z Radčic (srov. Chvojka – Michálek 2003). U každého významnějšího a uzavřeného souboru bylo sledováno celkové zastoupení keramických tříd, typů a variant okrajů, den, uch a výzdoby nádob a pak výskyt tuhování, leštění a engoby na povrchu nádob. Každý z kresebně dokumentovaných předmětů pak byl jednotným způsobem popsán (srov. Příloha II). Kresby vybraných artefaktů byly prováděny podle standardních zvyklostí a podle jednotného vzoru, od něhož se odchylují pouze některé ze starší literatury převzaté kresby. Fotografie artefaktů byly využity pouze výjimečně, zejména v případech předmětů dnes ztracených.

Nedílnou součástí zpracování lokalit bylo i shromáždění terénní dokumentace, plánů, kreseb a popisů jednotlivých kontextů. Dosud nepublikované objekty a situace byly překresleny jednotným způsobem, využity byly i fotografie vybraných objektů, případně i celých lokalit.

2. Zjištění nových lokalit a pramenů systematickým *terénním výzkumem*. V letech 2000–2008 provedl autor množství povrchových zjišťovacích průzkumů na vybraných polohách, přičemž se mu podařilo identifikovat několik nových lokalit sledované epochy (Kočín I, Lékařova Lhota I), a dále realizoval průběžné prospekce na již známých nalezištích. Kromě toho uskutečnil několik sondážních výzkumů, a to jak záchranných (Hluboká nad Vltavou I a II), tak i revizních (Milenovice I) či zjišťovacích (Březnice I a III, Černýšovice I, Pelejovice I, Senožaty II, Sepekov II, Vrcovice III). Společně s J. Johnem provedl i geodetické zaměření hradiště Hluboká nad Vltavou I.

3. Zjištění všech potřebných *topografických údajů* ke každé lokalitě. Základem byla přesná lokalizace každého naleziště do příslušné základní mapy v měřítku 1 : 10.000 a odečet všech sledovaných kritérií: nadmořské výšky, typu polohy, orientace a sklonu svahu, názvu a vzdálenosti nejbližšího významného

vodního toku (řeky), typu, řádu a vzdálenosti nejbližšího vodního zdroje a převýšení nad okolní terén. Součástí této heuristické práce bylo i shromáždění všech sledovaných dat geologických (typ podloží na každé lokalitě), pedologických (půdní pokrýv) a botanických (vegetační poměry na lokalitě), která byla získána ze speciálních map (srov. seznam pramenů za soupisem literatury).

4. Shromáždění veškeré potřebné *literatury* a nálezových zpráv. Pro studium literatury byly využity zejména knihovny hlavních oborových institucí České republiky (knihovny Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Archeologického ústavu v Praze aj.) a také knihovna Römisch-Germanische Kommission ve Frankfurtu a. M. a v menší míře též knihovna Institutu für Ur- und Frühgeschichte univerzity ve Vídni.

Analytická fáze práce spočívala jednak v chronologicko-typologickém rozboru zdokumentovaného movitého inventáře a jednak v analýze terénní a topografické situace lokalit:

1. *Analýza movitých artefaktů* (srov. kap. 4) odpovídala postupu v autorově diplomové práci: sledovány byly nejen jednotlivé kategorie předmětů z hlediska typologického (analýza tvaroslovná, výzdobná, technologická apod.), ale rovněž i po stránce jejich nálezových prostředí. Výsledkem pak bylo srovnání zastoupení určitých artefaktuálních kategorií ve vztahu např. k vybraným typům lokalit a na základě následně provedeného chronologického rozboru (srov. následující oddíl 2) i ve vztahu k jednotlivým časovým úsekům.

2. Důležitou součástí analýzy artefaktů bylo i *chronologické zařazení* jednotlivých lokalit (srov. kap. 5). Přestože velká část artefaktů byla datovatelná pouze obecně do epochy popelnicových polí, podařilo se poměrně značné množství lokalit zařadit přesněji a vyčlenit tak čtyři základní chronologické etapy v rámci této epochy: přechodný mohylovo-knovízský horizont (přelom stupňů BC2/D), počáteční etapu popelnicových polí (stupně BD–HA1), střední etapu (stupeň HA2 a přelom stupňů HA2/B1) a pozdní etapu (stupně HB1–3).

3. *Terénní a topografická analýza* jihocheských lokalit stupňů BD–HB (srov. kap. 6) spočívala jednak v typologickém rozboru jednotlivých kategorií nemovitých objektů, dále v sídelně-geografické analýze lokalit a rovněž v porovnání získaných topografických dat.

4. Získaná terénní archeologická i topografická data a literární údaje vytvořily základ kompletního *soupisu všech jihocheských lokalit a nalezišť* mladší a pozdní doby bronzové (srov. Příloha I). Soupis byl vytvořen podle jednotného kritéria tak, aby bylo možné analyzovat a vzájemně srovnávat jakékoliv vybrané lokality podle jakýchkoliv kritérií.

Hlavním **cílem** a smyslem předkládané práce bylo vytvořit na základě získaných výsledků z jednotlivých analýz syntézu epochy popelnicových polí v jihocheském regionu. Heuristické i analytické práce byly prováděny systematicky od roku 2000, přičemž dosažené výsledky byly autorem průběžně publikovány v dílčích článcích a studiích (srov. seznam literatury). Předkládaná práce všechny tyto dosavadní výsledky shrnuje do jediného celku s těmi dosud nepublikovanými, a přináší tak pokus o komplexní postižení vývoje jižních Čech zhruba v pěti stoletích označených jako doba popelnicových polí.

Rád bych na tomto místě **poděkoval** všem, kteří mi byli při vzniku předložené disertační práce jakýmkoliv způsobem nápomocni. Můj dík patří jmenovitě vedoucímu mé disertační práce prof. PhDr. Vladimíru Podborskému, DrSc. a oběma oponentům prof. PhDr. Janu Bouzkovi, CSc. a doc. PhDr. Luboši Jiráňovi, CSc. Za vydání této práce pak velmi děkuji především prof. PhDr. Zdeňku Měřínskému, CSc. a PhDr. Ireně Loskotové. Poděkovat musím i všem jihočeským archeologům a správcům muzejních sbírek, bez jejichž pomoci by mi byly nálezy i dokumentace z většiny lokalit nepřístupné, především pak Jiřímu Fröhlichovi z Prácheňského muzea v Písku a PhDr. Janu Michálkovi (v té době) z Muzea středního Pootaví ve Strakonici. Zavázán jsem ovšem i dalším kolegům, zejména Mgr. Jiřímu Benešovi, PhDr. Pavlu Břicháčkovi, Mgr. Janu Johnovi, Ing. Blance Kreibichové, PhDr. Milanu Ličkoví, CSc., PhDr. Jiřímu Militkému, PhDr. Pavlu Sankotovi, PhDr. Petru Zavřelovi a mnoha dalším. Zmínit musím ovšem také své kolegy z Jihočeského muzea, kteří mi pomohli zejména při tvorbě obrazové přílohy: Ladislava Bílého, Tomáše Kolegara a Karla Vávru.

České Budějovice – Brno, říjen 2008